

<https://hamshahrionline.ir/x37Sm>

۲۰ فروردین ۱۳۹۰ - ۱۶:۳۲

کد خبر 131728

اخبار فرهنگی / ادبیات

قیم از ویژگی‌های فرهنگ عربی-فارسی معاصر می‌گوید

همنشهری آنلاین- زهرا فقیه خراسانی: همزمان با چاپ دهم فرهنگ عربی-فارسی معاصر عبدالنبی قیم، فرهنگ‌نویس و مولف این کتاب از ویژگی‌های این اثر می‌گوید.

فرهنگ‌نویسی دوزبانه کاری تخصصی و پیچیده است، به خصوص که در این سال‌ها به فرهنگ‌های زبان انگلیسی توجه متناسب و در شان آن صورت گرفته، اما در مقابل فرهنگ‌های دوزبانه دیگر، از جمله زبان عربی، کمتر مورد اعتنا قرار گرفته است. عبدالنبی قیم، مولف و تدوین‌گر فرهنگ عربی-فارسی معاصر از جمله چهره‌های بصیر، فروتن و بی‌سر و صدای عرصه فرهنگ‌نویسی است که با همکاری مجدانه انتشارات فرهنگ معاصر و مدیر فرهیخته آن، داود موسایی، توانست فرهنگی را به بازار کتاب‌های مرجع عرضه کند که هم اقبال متخصصان را در پی داشت و هم اعتنا و استقبال عموم مردم و مخاطبان را.

«فرهنگ عربی-فارسی معاصر» در چند مدتی که از انتشار آن گذشته 9 بار تجدید چاپ شده و به زودی چاپ دهم آن هم روانه بازار خواهد شد، ضمن آنکه این فرهنگ همانند تمامی فرهنگ‌هایی که انتشارات فرهنگ معاصر برای آن برنامه‌ای تدارک دیده، به زودی در ویرایشی تازه هم انتشار خواهد یافت و چنانکه آقای قیم در همین گفت و گو اشاره کرده‌اند، روزآمد کردن این فرهنگ به پایان رسیده و به زودی ناشر برای عرضه ویرایش تازه آن اقدام خواهد کرد، ضمن آنکه تجربه‌های آقای قیم در فرهنگ‌های زبان عربی سبب شده تا او به صرافت تدوین فرهنگی کاربردی و خلاصه‌تر از این فرهنگ به نام فرهنگ میانه عربی-فارسی بیفتد که آن هم چند سالی است که از سوی همین انتشاراتی به بازار کتاب عرضه شده است.

از قرار آقای قیم قصد تدوین فرهنگی فارسی-عربی معاصر را هم دارند تا این خلاء را هم برای علاقه‌مندان به کتاب‌های فرهنگ و مرجع عربی پرکنند. آقای قیم البته تنها در حوزه فرهنگ‌نویسی نیست که قلم می‌زنند، بلکه عمده تحولات فرهنگی دنیای عرب، به خصوص تحولات فرهنگی را مدام رصد کرده و در کنفرانس‌ها و سمینارهای علمی آن هم شرکت می‌کنند و به تناوب در این زمینه‌ها هم تحلیل نوشته و قلم می‌زنند.

• نگاه همه‌جانبه به تحولات ادبیات و شعر عرب و غیرعرب

گفت و گوی ما با ایشان در حالی انتشار می‌یابد که آقای قیم چند سالی است دست‌اندرکار تدوین فرهنگی تازه است که فرهنگ فارسی به عربی نام خواهد گرفت.

• ایده اولیه تدوین فرهنگی عربی فارسی چگونه در ذهن شما جوانه زد؟

از اواسط دهه پنجاه و به هنگامی که دوره دانشجویی را می‌گذراندم. کتب و مقالات عربی زیادی مطالعه می‌کردم. وجه مشخصه این کتاب‌ها و مقاله‌ها، جدید و به روز بودن آن‌ها بود. مطالعه این متون و درک و فهم آنها، مستلزم وجود فرهنگ عربی فارسی جدید بود که حاوی لغات و مدخل‌های جدید و نو باشد. اما در آن برهه، معدود فرهنگ‌های موجود، فرهنگ‌هایی با واژه‌ها و مدخل‌های کهنه و قدیمی بودند و به هیچ وجه نیاز واژگانی خواننده را مرتفع نمی‌کردند و این یک نقیصه و عیب بزرگ بود.

پس از انقلاب نیز یکی و دو کار نسبتاً خوب به بازار عرضه شد، اما علی‌رغم زحمات مؤلفان آنها در ارائه یک کار خوب، با وجود این نیازهای واژگانی من به عنوان خواننده متون روز و جدید عربی را برطرف نمی‌کردند.

در اواسط دهه شصت با بررسی فرهنگ‌های عربی-فارسی و همچنین عربی-عربی به این نتیجه رسیدم که فرهنگی عربی-فارسی تألیف کنم که هم در برگزیده لغات و مدخل‌های جدید باشد و هم حاوی مدخل‌ها و اصطلاحات غیر جدید.

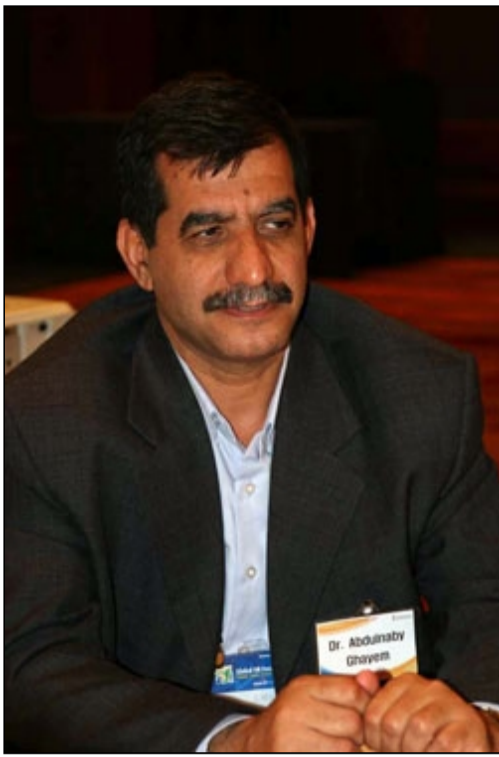
• آیا با تجربه‌های قبلی فرهنگ‌نویسی عربی فارسی در ایران مراجعه کرده بودید؟ اگر آری از نقاط قوت و ضعف برخی از آن‌ها بگویید.

زبان ملل و اقوام زنده، همانند خود آن ملل و اقوام، پدیده‌ای یا به تعبیری یک موجود زنده است. در هر زبان زنده، لغات و مدخل‌هایی مهجور و، کاربرد آن‌ها بسیار کم و یا فاقد کاربرد می‌شوند. در مقابل لغات و مدخل‌ها و اصطلاحاتی جدید و نوین خلق می‌شوند. فرهنگ‌های قبلی عربی فارسی فرهنگ‌هایی با واژگان و مدخل‌های کهنه و قدیمی بودند، بخشی از واژگان این فرهنگ‌ها مدت زمانی بود که در کتابت و نوشتار عربی کاربرد نداشتند. علاوه بر این فرهنگ‌های مزبور فاقد مدخل‌ها و واژگان جدید بودند. به هنگام مراجعه به این فرهنگ‌ها، احساس می‌شد با زبانی سروکار داریم که مردم آن در قید حیات نیستند. حال آن که زبان عربی به دلیل ساختار آن و وجود اشتقاق و جذر، قابلیت واژه‌سازی وسیع و گسترده‌ای دارد. در زبان عربی برای واژه‌ها و اصطلاحات علمی، واژگان و اصطلاحات عربی خوبی ساخته‌اند و این واژه‌ها کاربرد عام یافته‌اند.

• به نظر شما یک فرهنگ خوب، چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟

یک فرهنگ خوب باید چند ویژگی بارز داشته باشد. اول اینکه باید نیازهای واژگانی مخاطبان خویش را برآورده سازد، یعنی حاوی مدخل‌ها و لغاتی باشد که در کتابت و نوشتار آن زبان کاربرد متداول دارند. دوم سهولت دسترسی به مدخل‌ها و واژه‌هاست، یعنی اینکه کاربر و استفاده‌کننده از فرهنگ به آسانی و به سرعت بتواند مدخل و واژه مورد نیاز خویش را در کتاب پیدا کند. سوم این که معانی و معادل مدخل‌ها و واژه‌ها به صورت صحیح و دقیق در فرهنگ آمده باشند. چهارمین ویژگی یک فرهنگ خوب و به ویژه فرهنگ دو زبانه، رعایت اصل و قاعده برابری و احتراز و اجتناب از ترجمه تعریف است. هر چند که ویژگی‌های دیگری نیز می‌توان برای یک فرهنگ خوب برشمرد، اما چهار ویژگی فوق، مشخصه‌های اصلی و عمده یک فرهنگ خوب هستند.

• شما در تألیف فرهنگ خویش تا چه اندازه ویژگی‌های فوق را رعایت کرده‌اید؟

حقیقت امر این است که من پیش از آن که دست به قلم شوم و کار تألیف فرهنگ را آغاز کنم، مدتی نسبتاً طولانی را صرف مطالعه و بررسی فرهنگ‌های مختلف کردم. فرهنگ‌های عربی فارسی، عربی - فارسی - فارسی و همچنین عربی - انگلیسی و عربی - فرانسه را مورد مطالعه قرار دادم، مقالات متعددی در زمینه نگارش و تدوین فرهنگ‌های عربی - فارسی و همچنین عربی - عربی مورد مذاقه قرار دادم. احساس من این بود که می‌توان فرهنگ عربی - فارسی را ساده‌تر و راحت‌تر نوشت. به اعتقاد من با آن نحوه فرهنگ نویسی فقط عده خاصی می‌توانند از فرهنگ عربی - فارسی استفاده کنند و خیل عظیمی از علاقه‌مندان از استفاده از این فرهنگ محروم خواهند ماند. بنده بر این باور بودم که می‌توان فرهنگ عربی-فارسی را بنحوی نوشت که حتی دانش آموز سوم راهنمایی قادر به استفاده از آن باشد.

بالاخره پس از چند سال پژوهش و بررسی به این نتیجه رسیدم که بهترین روش تدوین فرهنگ عربی - فارسی، ترتیب الفبایی آن است. در این روش، برخلاف روش‌های قبلی، مدخل‌ها و واژه‌ها به ترتیب حروف الفبا، سامان یافته‌اند. همان طوری که میدانید در روش‌های قبلی فرهنگ نگاری عربی-فارسی، مدخل‌ها و واژه‌ها به ترتیب ریشه یا جذر بودند. در روش ریشه‌ای برای یافتن مدخل و هر واژه‌ای ابتدا باید جذر و ریشه آن را پیدا کرد و پس از یافتن جذر و ریشه آن، به سراغ آن واژه می‌روند. به عنوان مثال برای یافتن معنی و معادل مدخل "استکبار" باید ریشه آن را پیدا کرد، که در چنین حالتی ریشه "استکبار"، "کبر" می‌شود و در حرف "کاف"، باید به دنبال "کبر" بود بعد از طریق جسجو در "کبر" به مدخل استکبار می‌رسد. حال آن که در روش الفبایی یا روش ابجدی، بدون صرف وقت، کاربر مستقیماً سراغ حرف "الف" می‌رود و معنی و معادل فارسی "استکبار" را پیدا می‌کند.

ملاحظه می‌فرمایید که یافتن جذر و ریشه مدخل‌ها نیازمند آشنایی به باب‌های مختلف عربی است و اگر کسی به این باب‌ها آشنا نباشد، قادر نخواهد بود، ریشه و جذر مدخل‌ها و واژگان را پیدا کند. مسئله زمانی بغرنج‌تر می‌شود که بدانیم یافتن ریشه برخی مدخل‌ها که دارای حروف عله هستند، بسیار مشکل است و دانستن آن مستلزم آشنایی به قواعد زبان عربی است.

• با توجه به غور و تفحصی که در فرهنگ‌های مختلف تک و دوزبانه عربی داشته‌اید چه انتقاداتی را به این فرهنگ‌ها وارد می‌دانید؟

در خلال پژوهش و بررسی خویش به این نتیجه رسیدم که اکتفا به یک فرهنگ عربی - عربی جهت تألیف فرهنگ عربی - فارسی سبب می‌شود که فرهنگ مزبور نیازهای واژگانی خواننده امروز را مرتفع نسازد، زیرا هرکدام از این فرهنگ‌های عربی - عربی ضمن این که نقاط قوتی دارند، کاستی‌ها و نواقصی نیز دارند، مثلاً فرهنگ المنجد الابدی که یک فرهنگ عربی معتبر است فاقد لغات جدید و اصطلاحات روز است، یا فرهنگ المورد که حاوی لغات جدید است اما به دلیل این که فاقد لغات یکی دو دهه اخیر است و همچنین فاقد لغات و واژه‌های غیر جدید است نمی‌تواند به تنهایی نیازهای واژگانی خواننده امروزی را برآورده سازد. اشکال اساسی این فرهنگ که به نظر من نقیصه بزرگ آن است، عدم درج، جمع مدخل‌ها است، به همین دلیل استفاده‌کننده از المورد هیچگاه نمی‌تواند جمع واژه‌ها و مدخل‌ها را در آن پیدا کند. فرهنگ‌های دیگر نیز همین نقیصه و عیب را دارند، فرهنگ لاروس، فاقد لغات جدید است، اما سرشار از لغاتی است که مدت‌هاست عمر آن‌ها به سر آمده است، فرهنگ هانس ورنر نیز وضعیت بهتری ندارد، چون بسیاری از لغات و واژه‌های جدید را در برنمی‌گیرد، مضافاً این که بسیاری از لغات غیر مهجور اما غیر جدید را در برنمی‌گیرد. به همین دلیل در تألیف فرهنگ معاصر عربی - فارسی به یک کتاب اکتفا نکرده، بلکه چندین فرهنگ عربی - عربی و یا عربی - انگلیسی را به عنوان منابع و ماخذ انتخاب کردم تا بدین وسیله نقاط ضعف یک فرهنگ با نقاط قوت فرهنگ دیگر تکمیل شود.

• بدین ترتیب منابع و ماخذ شما در تألیف فرهنگ معاصر بیش از یک کتاب است؟

بله، من در تألیف فرهنگ مزبور از منابع ذیل استفاده کردم :

1- فرهنگ عربی - عربی المنجد الابدی

2- فرهنگ عربی - انگلیسی المورد

3- فرهنگ عربی - عربی لاروس

4- فرهنگ عربی - انگلیسی العصری تألیف الیاس انطوان الیاس

در حقیقت این اولین فرهنگ عربی - فارسی است که بر مبنای چندین فرهنگ عربی - عربی یا عربی - انگلیسی تهیه و تدوین شده است. از این رو برخلاف بقیه فرهنگ‌های عربی - فارسی، این فرهنگ نمونه فارسی شده هیچکدام از فرهنگ‌های فوق نیست، بلکه ترکیبی از کلیه فرهنگ‌های مزبور است. علاوه بر این و در ادامه کار مدخل‌ها و واژگان جدیدی که در فرهنگ‌های فوق وجود نداشتند به فرهنگ معاصر اضافه کردم.

• معادل‌گزینی برای یک فرهنگ نویسی از جمله عوامل مهم کارش به شمار می‌رود، شما در این مسیر چه تجربه‌هایی را پشت سر گذاشتید؟

همان طوری که پیش از این ذکر شد در یک فرهنگ دو زبانه، معادل‌یابی یا معادل‌گزینی یک اصل است که باید فرهنگ نویسی آن را رعایت کند. در فرهنگ یک زبانه مثلاً فارسی - فارسی یا عربی - عربی و غیره، خواننده به دنبال معنی و مفهوم یک مدخل و یا یک لغت است. در چنین فرهنگی ارائه تعریف نه تنها بد نیست، بلکه لازم و ضروری است، حال آن که در فرهنگ دو زبانه کاربرد و یا استفاده‌کننده به دنبال برابر و معادل صحیح یک مدخل یا یک لغت در زبان مقصد است. او در این فرهنگ به دنبال تعریف و مفهوم مدخل نیست، او به دنبال معادل و برابر دقیق و صحیح این واژه در زبان مقصد (در اینجا زبان فارسی) است. در چنین حالتی نگارنده فرهنگ دو زبانه باید از ترجمه تعریف اجتناب کند، او باید به دنبال معادل و برابر صحیح آن واژه و آن مدخل در زبان فارسی باشد.

در یکی از فرهنگ‌های عربی-فارسی مقابل مدخل ((لَهْث)) چنین آمد است: "سگ و جز آن از تشنگی یا ماندگی زبانش را از دهان بیرون آورد". این یعنی ترجمه تعریف از زبان عربی به زبان فارسی، اگر به فرهنگ‌های یک زبانه عربی-عربی مراجعه کنیم، دقیقاً همین عبارت را به زبان عربی برای "لهث" آورده است. این چنین فرهنگ نویسی یعنی ترجمه تعریف و نه معادل‌یابی یا به قول شما معادل‌گزینی.

در فرهنگ نویسی دوزبانه براساس اصل معادل‌یابی می‌باید فرهنگ نویسی به دنبال یافتن معادل صحیح و دقیق باشد، باید در زبان فارسی جستجو کند تا

معادلی صحیح و دقیق پیدا کند. فقط در صورتی ترجمه تعریف مجاز است که در زبان فارسی معادلی برای آن مدخل عربی وجود نداشته باشد. تازه در چنین حالتی باید از ترجمه تعریف به شکل فوق احتراز کرد و معادل را به شکل دیگری نوشت. اما در شرایطی که ما در زبان فارسی معادل "له له زدن" را داریم مجاز نیستیم تعریف را به زبان فارسی ترجمه کنیم و آن را مقابل مدخل "لهت" قرار دهیم.

- **فرهنگ شما دربرگیرنده سیزده ویژگی است، به غیر از ویژگی های فوق، بارزترین ویژگی‌های فرهنگ شما کدام است؟**

در این فرهنگ بر خلاف سایر فرهنگ های عربی-فارسی پیش از آن، تلاش بر این بوده است که فرهنگ برای تمامی فارسی زبانان قابل استفاده باشد، به همین منظور در راستای هر چه فارسی تر کردن فرهنگ، همه فاعل ها و مفعول های عربی حذف شده اند و به جای آن ها فاعل ها و مفعول ها فارسی قرار گرفته اند.

همچنین در این فرهنگ معادل و برابر فعل های عربی که به صورت سوم شخص مفرد غایب است در فارسی به صورت مصدری بیان شده اند. مثلاً معادل "کتب: او نوشت، نیست. بلکه: نوشتن" معادل آن است. دقیقا همان روشی که در فرهنگ های عربی-انگلیسی و یا عربی-فرانسه، ویا عربی-روسی رعایت می شود.

علاوه بر این در فرهنگ معاصر عربی به منظور سهولت دسترسی به مدخل ها و واژه ها، "ال" معرفی که بر سر اسم عربی می آید از اول اسم حذف شده است، از این رو به جز اسماء منقوص، سایر اسم های عربی بدون "ال" معرفی در این فرهنگ ظاهر شده اند.

- **فرهنگ عربی فارسی شما به کار چه گروه از مخاطبان می آید و اصولاً چه کاربردهایی دارد؟**

در تألیف فرهنگ معاصر عربی فارسی تلاش بر این بوده که استفاده از آن مستلزم داشتن سواد عربی نباشد، یعنی هر آن که قادر به خواندن مدخل عربی است بتواند از این کتاب استفاده کند. در عمل دانشجویان رشته زبان و ادبیات عرب اعم از کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری مخاطبان اصلی این فرهنگ بوده اند، دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی، رشته های الهیات، فقه، حقوق و همچنین روزنامه نگاران و مترجمان دیگر مخاطبان این فرهنگ هستند. کاربردهای اصلی این کتاب در ترجمه متون عربی به فارسی و همچنین خواندن متون مختلف عربی است، اعم از متون جدید و متون غیر جدید.

- **انتشار هر کتابی طبیعی است که بازتاب هایی برای نویسندگان و ناشر داشته باشد. از بازتاب های این اثر بگویید؟**

بازتاب های انتشار این کتاب فوق العاده بود. شش ماه پس از انتشار فرهنگ، نسخه های چاپ اول آن به فروش رفتند و چاپ دوم آن به بازار عرضه شد. پس از آن نیز به طور متوسط هر ده ماه یک بار کتاب تجدید چاپ شده است.

نظر به استقبال علاقه مندان از این کتاب در سال 1386، فرهنگ میانه عربی-فارسی در قطع کوچک تر و با مدخل های کمتر به بازار آمد. این فرهنگ در برگیرنده مدخل های پرکاربرد و جدید است که در کتابت امروز بیشتر از بقیه مورد استفاده قرار می گیرد.

در خارج از کشور نیز فرهنگ مزبور مورد قبول رشته زبان فارسی در دانشکده زبانهای خارجی دانشگاه ملک سعود شهر ریاض قرار گرفته است. روزنامه های فرا منطقه ای الشرق الاوسط و الحیاه که هر دو در لندن چاپ و توزیع می شوند هر کدام به تنهایی مقاله ای در وصف این کتاب نوشته اند.

آقای دکتر رحمان سلیمانف رئیس بخش عربی دانشگاه دوشنبه تاجیکستان، این کتاب را به عنوان تنها فرهنگ عربی فارسی به علاقه مندان توصیه کرده است.

- **آیا به فکر ویرایش تازه ای از این فرهنگ افتاده اید و این که کلمات و لغات آن را بروز کنید؟**

همان طوری که ذکر شد زبان عربی به عنوان یک زبان زنده، به طور مرتب در حال زایش مدخل ها و اصطلاحات جدید است. به همین دلیل بلافاصله پس از انتشار کتاب، موضوع ویرایش آن و افزودن مدخل ها و اصطلاحات جدید در دستور کار قرار گرفت. و در حال حاضر کار ویرایش آن پایان یافته و مراحل حروفچینی را سپری می کند.

- **آیا به فکر تدوین فرهنگی فارسی عربی نیستید؟**

با توجه به استقبال علاقه مندان از فرهنگ معاصر عربی فارسی و همچنین نظر به درخواست بسیاری از اساتید و دانشجویان و علاقه مندان، موضوع تألیف فرهنگ فارسی عربی نیز به عنوان یک گزینه مطرح شد و با توجه به مذاکرات بعمل آمده با مدیر انتشارات فرهنگ معاصر، تألیف چنین فرهنگی نیز در دستور کار است.

- **هر مؤلفی از این که کتابش به چاپ دهم برسد باید احساس خوبی داشته باشد، می‌خواستیم حس خودتان را هم برای ما بیان کنید.**

از این که می بینم ثمره بیش از یازده سال تلاش مستمر به بار نشسته بسیار خوشحال و مسرورم. خوشحالی من از دو جنبه است اول اینکه تلاش های من بیپوده نبوده است، دوم اینکه توانستم خدمتی ارائه دهم که مورد قبول علاقه مندان قرار گیرد.

- **از چگونگی آشنایی خود با انتشارات فرهنگ معاصر بگویید و این که یک ناشر حرفه ای حوزه کتاب های دو زبانه و مرجع و فرهنگ لغت چه تفاوت هایی با ناشران غیر تخصصی این حوزه دارند؟**

چند سال پس از شروع تألیف فرهنگ عربی فارسی، چون به دنبال ناشر حرفه ای و معتبر بودم با مؤسسه فرهنگ معاصر مکاتبه کردم و نمونه ای از کار را برای آنها ارسال کردم.

- **موج فرهنگ‌نویسی را فرهنگ معاصر ایجاد کرد**

پس از آن مذاکراتی میان ما برقرار شد که آقای **دکتر محمد رضا باطنی** نیز در این مذاکرات حضور داشتند. نتیجه مذاکرات بسیار ثمربخش بود. بخش غیر قابل انکاری از موفقیت کتاب، مرهون تجربیات و تلاش های فرهنگ معاصر بوده است در حقیقت فرهنگ معاصر تجربه غنی خویش در عرصه فرهنگ های دو زبانه را در طبق اخلاص گذاشت و به من عرضه کرد. جناب آقای دکتر باطنی نیز دانش غنی و تجارب علمی خویش را به طور سخاوتمندانه ای در اختیار بنده قرار داد. شایسته است از همه آنها تشکر و سپاسگزاری کنم.

منبع: همشهری آنلاین